

ỤZỌ OLUNDỊ SI EBUTE NDOGHACHIAZU N'OMUMU OLU IGBO IZUGBE N'OGO SEKONDIRI NTA N'OKPURU QCHICHỊ NSUKA, STEETI ENUGWU

Chineke, Stella Obioma; Eze, Joy Ukamaka & Nwanji, Deborah

Department of Arts Education, University of Nigeria, Nsukka

Ụmị

Isiokwu nchọcha a bụ ụzọ olundị si ebute ndoghachiazu n'omumu olu Igbo izugbe n'ogo sekondiri nta, n'okpuru qchichị Nsuka, Steeti Enugwu. O lebara anya imata ka olu asusu ezinulo, olu asusu ndi ogbo na olu asusu onye nkuzi si ebute umuakwukwo ndoghachiazu n'omumu Igbo izugbe. Udi nchọcha sovee nkowa ka a gbasoro ma jirikwa umuakwukwo na sekondiri nta di 1,036 mee ya bu nchọcha. Usoro nsere nhatanha ka e ji sere mmadu 200 n'ime ha. Ngwa nchọcha bu njumaza a kporo 'Njumaza Ndoghachiazu n'Omumu Igbo Izugbe, (NNQII)'. O nwere mpaghara abuo. Mpaghara nke mbu bu maka ajuju nke onwe ebe mpaghara nke abuo gbadoro ukwu n'ajuju nchọcha ato e nwere maka nchọcha a. Ya bu na mpaghara nke abuo nwere mkpokota ato. Mkpokota nke mbu nwere ndina ise, nke abuo nwere ndina asaa ebe nke ato nwere ndina iri na otu. Miin na ndipu n'izugbe ka e ji hazie ihe e nwetara na nchọcha a. Akara miin ruru 2.50 maobu karia ka a nabata ma jiri ya ruo oru, mana akara miin obula pekari 2.50 bu nke anabataghị na nchọcha a. Isi ihe a choputara bu ndi a: olu asusu ezinulo na-ebute umuakwukwo ndoghachiazu n'omumu olu Igbo izugbe; olu asusu ndi ogbo na-ebute umuakwukwo ndoghachiazu n'omumu olu Igbo izugbe; olu asusu onye nkuzi na-ebute umuakwukwo ndoghachiazu n'omumu olu Igbo izugbe. N'ihu nchoputa ndi a ka e ji nwee mputara na tunye aro. Otu n'aro ndi nchọcha turu bu ka ndi nkuzi asusu Igbo na-achikobara umuakwukwo ha asompi osusu na odide Igbo izugbe.

Okpurukpu okwu: Asusu, asusu Igbo, Igbo izugbe, olundị

Mkpolite

Asusu bu njirimara mmadu nwere ha ji enwe mmekorita n'etiti onwe ha. O bu uto mkparitauka n'etiti mmadu na ibe ya, maka na e wepu asusu, o ga-ahia ahụ imata ihe mmadu bu n'uche. Ude na Umo (2019) kowara asusu dika ihe nribama mmadu ji eziputa ihe o bu n'obi n'ebe ndi ozọ nọ. Nkowa a gosiri na asusu abughi naani maka mkparitauka, kama o bukwu uto esi wee na-agbanwekorita echiche n'ebe ndi mmadu nọ. Nke a gosiri na asusu bu obi mmadu a na-ahụ anya maka na o bu site n'okwu onu mmadu maobu n'ederede ya ka a ga-esi mata ebumnobi, echiche nakwa nghota ya banyere ihe ndi na-emegasi n'ogborogboro ya. N'iganihu, asusu bu uda a haziri n'uzo dabara, nke ndi mmadu nabatara ha ji ekwukorita okwu. Ofili, Chukwu na Anozie (2021), huru asusu dika uda sitere n'olu mmadu a haziri ahazi nwere nghota nke mmadu na ibe ya ji akparita uka. Nkowa a dabara na nke Eze (2019) bu onye kowara na asusu bu uda a haziri n'usoro, nke si n'onu mmadu aputa ma burukwa echiche mmadu chere ma jiri onu ya kwuputa nke onye na-ege nti na-anu ma ghotakwa ihe o kwuru. Nke a gosiri na asusu bu ihe na-ejikọ mmadu na ibe ya onu n'obodo di iche iche.

Agburu maobu mba di iche iche nwere asusu ha na-asu, nke bu njirimara ha. Dika o di n'ala Naijiria, e nwere asusu di iche iche nke agburu di iche iche mejuputara ya na-asu. N'ime asusu ndi a niile, ato kacha puta ihe bu asusu Hausa, Yoruba na Igbo. Asusu Hausa bu asusu e ji wee mara obodo maobu agburu Hausa. Ha bu ndi bi na mgbago ugwu ala Naijiria. Ha na-asu asusu Hausa ma werekwa ya na-eme mkpakorita n'uzo di iche iche. Nke ozọ bu asusu Yoruba. Ndi na-asu ya bu ndi agburu Yoruba, bu ndi a na-enweta n'odida anyanwu Naijiria. Asusu Igbo n'aka nke ozọ bu asusu e ji mara ndi Igbo. Igbo bu otu n'ime agburu putara ihe na Naijiria nke di na mpaghara ndida owuwa anyanwu Naijiria. Onuogu ndi na-asu asusu Igbo dika Ugwuona (2015) n'ime Ugwu (2019) si kowaa bu ihe dika nde mmadu iri ato. Ndi na-asukari asusu Igbo bu ndi Igbo kpomkwem, bu ndi bi n'ala Igbo nke ihe mejuputara ya bu steeti ise. Ha gunyere Abia, Anambra, Ebonyi, Enugu na Imo. A na-enwetakwa ndi ji asusu Igbo mere asusu ha na mpaghara ufodu di na Delta, Bayelsa, Cross River, Akwa Ibom Rivers na Kogi, (Ezema, 2011).

N'iganihu, asusu Igbo so n'asusu odinala ato goomenti etiti Naijiria nabatara ma kwado nkuzi na omumu ya n'uloakwukwo, maka ikwalite ezi mmekorita n'etiti umuafọ Naijiria. N'ihia ya, asusu Igbo bu otu n'ihe omumu n'ogo mmuta sekondiri n'obodo Naijiria. Asusu Igbo bu asusu udaolu, nke gosiri na mkpoputa mkpuruokwu Igbo na-ehiwe isi na ka uda ya siri di. Obukwazi ka e si akpoputa mkpuruokwu Igbo bu ka nsupe ya si aga. Ya mere na, nwata akwukwo obula na-amu asusu Igbo na-agba mbo imuta mkpoputa ya tupu o banye n'imụ usoro odide ya, maka na mgbe omu mutara mkpoputa mkpuruokwu Igbo nke oma, o ga-adiri ya mfe imuta odide ya.

Asusu Igbo dika o di n'otutu asusu mba uwa ndi ozo nwere otutu olundi nwekwaazi olu izugbe nke a kporo Igbo izugbe. Igbo izugbe bu olu asusu nke ndi Igbo niile nwe. Agaghia asi na o nwere obodo nwe ya iche, kama, o bu olu e sitere n'ime olundi di iche iche e nwere n'asusu Igbo wee nweta. O bukwu olu Igbo izugbe a ka a nabatara maka nkuzi na omumu asusu Igbo n'uloakwukwo. N'aka nke ozo, olundi bu olu di iche iche obodo di iche iche mejuputara otu agburu ji asu asusu agburu ha ahụ na mpaghara be ha. Nkwa a dabara n'echiche Liu (2021), bu onye kwara na olundi bu olu onatarachi digasi iche iche ndi mmadu nwere nke ha ji asuputa otu asusu ha na mpaghara di iche iche ha nwetara onwe ha. E nwekwara ike ikwa olundi dika ngalaba olu asusu di n'ime asusu, nke e ji wee mara otu mba maobu otu ndi. Nke a kpata e ji wee nwee ihe dika olundi Owere, Onicha, Nsuka, Abakaliki, na otutu ndi ozo n'ime asusu Igbo. N'agbanyeghi ubara olundi a e nwere n'asusu Igbo, a na-akuzi ma na-amu asusu Igbo dika otu asusu ma burukwa otu ihe omumu n'uloakwukwo n'ogo di iche iche. Nkuzi na omumu asusu Igbo abughi ihe di mfe nke mere na ufodu umuakwukwo anaghi emecha nke oma n'ule di iche iche dika ule ndi 'West African Examinations Council (WAEC)' na nke ndi National Examinations Council (NECO)' na-achikobara umuakwukwo sekondiri. Otutu ihe di iche iche nwere ike ikpata nke a, nke olundi so na ha. Iji kwado okwu a, ozi sitere n'aka onyeisi ule (WAEC, 2021)' mere ka a mata na otu ihe so mee na umuakwukwo emeghi nke oma na ya bu ule bu nsogbu olundi. Na nkwa ya, ubara olundi e nwere n'asusu Igbo mere na otutu umuakwukwo ji olundi ha wee na-eke Igbo izugbe. Nke a buteere otutu n'ime ha odida n'ule ahụ. N'iganihu, ndi nchocha dika ndi na-akuzi asusu Igbo n'uloakwukwo sekondiri choputara na ufodu umuakwukwo na-enwe nhia ahụ n'imụ olu asusu Igbo izugbe. Ha choputakwara na umuakwukwo ndi a na-ewebata olundi n'omumu Igbo izugbe na klasi. Ndi nchocha wee na-achọ imata ka o bu site n'olu asusu ezinulo, olu asusu otu ogbo ka o bu n'olu asusu onye nkuzi ka umuakwukwo si enwe ya bu mmetuta, bu nke na-ebutere ha ndoghachiazu n'omumu Igbo izugbe. Ebe o bu na umuakwukwo ndi a adila na mbu mara isu asusu Igbo dika asusu mbu ha, o nwere ike o buru na olu asusu Igbo ha nwetara n'aka ndi ezinulo ha bu olundi obobdo ha. Ha ga na-eji ya bu olu asusu obodo ha ekwurita okwu ma na-akpakorita nkata n'etiti ha na ndi nne na nna, umunne nakwa ikwu na ibe ha. Nke a nwere ike ime ka ya bu olu asusu ezinulo ha mara ha ahụ. Nke a bu eziokwu n'ihia na Bandura (1977) mere ka a mata na o bu asusu a na-asu na gburugburu ebe a munyere nwatakiri ka o na-asu dika asusu ara nne ya. O nwekwara ike na-emetuta ya n'imụ Igbo izugbe n'uloakwukwo.

Olu asusu otu ogbo bukwu ihe ozo nwere ike ibute ogbatauhie nyere imu olu Igbo izugbe n'ogo mmuta sekondiri. Otu odidi chi mmadu nwere bu aguu inwe mmekorita n'etiti ya na mmadu ibe ya ndi ozo. Ya kpata na ka umuaka na-etolite, obughizi naani ndi ezinulo ha ka ha na ha na-enwe mmekorita. Ha na umuaka ndi ozo bigasi na gburugburu ha nakwa gburugburu ndi ozo na-enwekwu mmekorita ma na-egwukoritakwa egwu. Abiakwa n'uloakwukwo, ebe e nwere otutu umuaka sitere na gburugburu di iche iche wee biakota onu, umuaka na-enwekwu mmekorita n'etiti onwe ha. Otutu oge, o bu asusu ka umuaka ndi a ji enwe ya bu mmekorita. Oge ufodu, olu asusu a na-ahuta n'etiti umuaka na-eto eto na-adiwaga iche na nke a na-asu n'ezinulo di iche iche ha si puta. N'ihia ya, olu asusu otu ogbo umuakwukwo nwekwara ike na-emetuta ha n'imụ Igbo izugbe n'uloakwukwo. Ozokwa, olu asusu onye nkuzi nwekwara ike inwe mmetuta n'ebe umuakwukwo no n'imụ Igbo izugbe. Onye nkuzi asusu Igbo bu onye Igbo nwere obodo o si puta ma nwekwaa olundi nke obodo ya na-asu. Mgbe ufodu, onaghi abu n'obodo mmadu ka o na-anọ eme nkuzi ya. Olu asusu Igbo a

na-asụ na gburugburu ebe ụlọakwụkwọ dị nwere ike idiwaga iche na nke onye nkuzi n'onwe ya na-asụ. Dịka nkuzi na-aga n'ihu, onye nkuzi nwere ike na-ewebata olundị ya n'iche ọ na-akuzi. Nke a nwekwara ike ibụ ogbatauhie nyere ụmụakwụkwọ n'ịmụta olu asụsụ Igbo izugbe. Nke bụ eziokwu bụ na ụfọdụ ndị nchọcha n'amụmamụ asụsụ Igbo (Ude, 2016; Ude na Umo, 2019; Ezema, Chineke na Ude, 2012) agbaala mbọ imata ma o nwere ka olundị si emetuta mmata nke oma ụmụakwụkwọ n'omumụ Igbo izugbe. Nchọputa ha gosiri na nke a dị ire. Ya kpatara nchọcha a ji chọzia imata ụzọ dị iche iche ya bụ olundị si emetuta ụmụakwụkwọ, ma na-ebutere ha ndoghachiazụ n'omumụ olu Igbo izugbe n'ogo sekondirị nta na Nsuka.

Ajuju Nchọcha

1. Kedu ka olu asụsụ ezinụlọ si aburū ụmụakwụkwọ ihe ndoghachiazụ n'omumụ olu Igbo izugbe n'ụlọakwụkwọ sekondirị nta?
2. Olee etu olu asụsụ ndị otu ogbo si aburū ụmụakwụkwọ ihe ndoghachiazụ n'omumụ olu Igbo izugbe n'ụlọakwụkwọ sekondirị nta?
3. Kedu ka olu asụsụ onye nkuzi si aburū ụmụakwụkwọ ihe ndoghachiazụ n'omumụ olu Igbo izugbe n'ụlọakwụkwọ sekondirị nta?

Usoro

Ụdị nchọcha sovee nkowa ka e ji mee nchọcha a. Ndị e ji mee nchọcha a bụ ụmụakwụkwọ sekondirị nta nọ n'ụlọakwụkwọ sekondirị ohanaeze niile dị n'okpuru ọchịchị Nsuka. Onuogu ụlọakwụkwọ sekondirị dị na Nsuka dị iri atọ. A gbasoro nsere nhatanha wee sere ụlọakwụkwọ iri (10) na ụmụakwụkwọ onuogu ha dị narị abuo (200). Ngwa nchọcha bụ njumaza ndị nchọcha kpọrọ 'Njumaza Ndoghachiazụ n'Omumụ Igbo Izugbe, (NNQII)'. O nwere mpaghara abuo, ma mpaghara nke mbu bụ maka ajuju nke onwe ebe mpaghara nke abuo gbadoro ukwu n'ajuju nchọcha atọ e nwere maka nchọcha a. Ya bụ na mpaghara nke abuo nwere mkpokota atọ. Mkpokota nke mbu nwere ndina ise, nke abuo nwere ndina asaa ebe mkpokota nke atọ nwere ndina iri na otu. Ngwa NNQII nwere ogo anọ nke ndi nza ajuju gbadoro ukwu wee zaa ajuju. Ha gunyere: Ekwesiri m ike (akara anọ), Ekwere m (akara atọ), Ajuru m (akara abuo), Ajusiri m ike (otu akara).

Ndi nchọcha nyefere ngwa nchọcha n'aka ndi Okammuta mmadu atọ na Mahadum Naijiria, Nsuka bu ndi nyochara ya. Mgbaziri ha nyere ka a gbasoro wee hazie ya maka oru a. E jiri usoro ndi Bekee kporo 'Chrobach Alpha' nwalee ogo ntukwasio bi ngwa nchọcha a ma nweta akara 0.83. Usoro ntucha miin na ndipu n'izugbe kae ji wee hazie ihe e nwetara na nchọcha a. Akara miin ruru 2.50 maobu karja ka a nabata ma jiri ya ruo oru, mana akara miin obula pekariri 2.50 bu nke anabataghi na nchọcha a.

Nchoputa

Ajuju Nchọcha 1: Kedu ka olu asụsụ ezinụlọ si aburū ụmụakwụkwọ ihe ndoghachiazụ n'omumụ olu Igbo izugbe n'ụlọakwụkwọ sekondirị nta?

Tebul 1: Miin na ndipu n'izugbe gosiri ka olu asụsụ ezinụlọ si aburū ụmụakwụkwọ ihe ndoghachiazụ n'omumụ olu Igbo izugbe

Ogu	Ndina	Miin	SD	Mkpebi
1	Olundị Nsuka ka mụ na ndi ezinulo anyi ji akparita uka.	3.46	0.78	N
2	Onweghi onye ji olu Igbo izugbe azaghachi m ihe obula m ji olu Igbo izugbe kwuo n'ulo anyi.	3.51	0.65	N
3	Ndi ezinulo anyi na-achi m ochi mgbe obula m suru olu Igbo izugbe.	3.69	0.72	N
4	Ndi ezinulo anyi anaghi asu olu Igbo izugbe ma ncha.	3.55	0.68	N
5	Nne na nna m na-abara m mba ma m na-asuru ha olu Igbo izugbe.	1.09	0.39	AN
6	Ujo na-atu m isu olu Igbo izugbe n'ezinulo anyi.	1.13	0.39	AN
Mkpokota miin		2.73	0.60	N

Igodo:N =Nabatara, AN =Anabataghi

Tebul 1 gosiri na ndina nke mbu ruo na nke isii nwere akara miin ndi a: 3.46, 3.51, 3.69, 3.55, 1.09 na 1.13 n'otu n'otu. Nke a ziputara na ndi nza ajuju nabatara malite na ndina nke mbu ruo na nke anọ n'ih i na akara miin ha gafere 2,5. Ha jukwara inabata ndina nke ise na nke isii maka na miin ha erughị 2.5.

Ajuju Nchocha 2: Olee etu olu asusu ndi otu ogbo si aburu umuakwukwo ihe ndoghachiazu n'omumu olu Igbo izugbe n'uloakwukwo sekondiri nta?

Tebul 2: Miin na ndipu n'izugbe gosiri ka olu asusu ndi otu ogbo si aburu umuakwukwo ihe ndoghachiazu n'omumu olu Igbo izugbe

OGU	NDINA	MIIN	SD	Mkpebi
7	Olu Igbo mu na ndi ogbo m ji akpakorita nkata di iche na nke a na-amu n'uloakwukwo.	3.39	1.04	N
8	Olu asusu Igbo mu na ndi otu ogbo m ji egwukorita egwu na-aka aga m were were n'onu karja Igbo izugbe.	3.46	0.92	N
9	Ihere na-eme m isu olu Igbo izugbe n'ebe ndi ogbo m no.	2.26	1.07	AN
10	O na-aka m mma isu olu asusu ndi ogbo m karja nke Igbo izugbe.	3.63	0.75	N
11	Ndi otu ogbo m na-achi onye na-asuru anyi olu Igbo izugbe ochi.	2.34	1.04	AN
12	Anaghi m enwe mmasi isu olu Igbo izugbe ma mu na ndi ogbo m noro.	3.13	0.89	N
Mkpokota miin		3.03	0.95	N

Na tebul 2, akara miin e nwetara maka ndina nke asaa ruo na nke iri na abuo bu nke a: 3.39, 3.46, 2.26, 3.63, 2.34 na 3.13. Nke a gosiri na ndina ndi a nabatara gunyere nke asaa, asato, iri nakwa iri na abuo. Ndi anabataghi bu nke itoolu na iri na otu.

Ajuju Nchocha 3: Kedu ka olu asusu onye nkuzi si aburu umuakwukwo ihe ndoghachiazu n'omumu olu Igbo izugbe n'uloakwukwo sekondiri nta?

Tebul 3: Miin na ndipu n'izugbe gosiri ka olu asusu onye nkuzi si ebutere umuakwukwo ihe ndoghachiazu n'omumu olu Igbo izugbe

OGU	NDINA	MIIN	SD	Mkpebi
13	Onye nkuzi m na-agwakorita olundi na olu Igbo izugbe oge o na-akuzi asusu Igbo.	3.99	0.09	AN
14	O bu naani olundi ka onye nkuzi anyi ji akuziri anyi ihe omumu asusu Igbo.	1.21	0.45	AN
15	Anam aka aghota ihe onye nkuzi na-akuzi ma o jiri olundi akuzi ya.	2.56	1.11	N
Mkpokota miin		2.58	0.55	N

Tebul 3 na-egosi na ndina ato di ebe ahụ nwere akara miin 3.99, 1.21 na 2.56 n'otu n'otu. Ihe o putara bu na a nabatara ndina nke iri na ato na nke iri na ise ma ju inabata nke iri na anọ.

Mkparitauka

Nchoputa e nwetara na nchocha a, site na data di na tebul nke mbu gosiri n'ezikwu na olundi ezinulo na-ebute ihe ndoghachiazu nyere umuakwukwo n'omumu olu asusu Igbo izugbe. Umuakwukwo zara ajuju kwenyere na o bu olundi Nsuka ka ha ji ekwukorita okwu n'ezinulo ha di iche iche. Nke a ga-eme ka olu asusu Nsuka ha na-asu mara ha ahụ. Onodu a ga-eme na mgbe ha na-amu olu Igbo izugbe, ha a na-ewebata olundi Nsuka na ya. O bu ya kpata na obuladi mgbe a turu anya ka ha jiri Igbo izugbe zaa ajuju n'ule, ha na-eji olundi aza ya bu ajuju nke na-ebutere ha odida n'ule ndi a. Nchoputa nchocha a dabara na nke Ezema, Chineke na Ude (2021). Ha choputara na umuakwukwo sekondiri anaghi emeta nke oma n'ule asusu Igbo n'ih i na ha na-eji olundi ha ede ule Igbo karja iji Igbo izugbe.

A bia na tebul nke abuo, ndi nchocha choputara na olu asusu ndi otu ogbo na-ebutere umuakwukwo ihe ndoghachiazu n'omumu olu Igbo izugbe n'uloakwukwo sekondiri. Umuaka na-eto eto bu ndi na-enwe nnukwu agu mmekorita n'etiti ha na umuaka ibe ha. Ha na-eji asusu

enwe mmekorita n'udi mkparitauka, ijuita ajuju na nkowa echiche onwe gbasara ihe a na-ekwu maka ya. N'ih i oke njerite na-aputa ihe n'etiti ndi na-eto eto nakwa ihe ogbaraohuru di iche iche putara n'oge nke ha, olu asusu ha nwere ike di iche na nke ndi okenye. Nwatakiri obula na-agbakwa mb o inomi asusu ndi ogbo ya iji nweta nnabata n'etiti ha. Nke a nwere ike imetuta ya n'omumu ou Igbo izugbe. Nchoputa a dabara na nke Adeyemi, Adejoke, Uwaoma, Bassey na Nwangburuka (2019). Ha choputara na mmekorita ndi ogbo na-emetuta mmata nke oma umuakwukwo mahadum n'agum akwukwo ha. Na nkowa ha, ndi ogbo nwere ike imetuta ihe niile gbasara ndu nwata akwukwo; malite na ka o si eke ekike, ka o si ekwu okwu ruo na ka o si ebi ndu ya n'izugbe.

N'iga n'ihu, tebul nke ato ziputara na asusu onye nkuzi na-ebutere umuakwukwo nsogbu oge ufodu. Nke a kwadoro okwu Mohar (2021). O kowara na onye nkuzi bu onye nlere anya n'ebe umuakwukwo no. Otutu umuakwukwo na-enwe mmasi inomi omume na akparamagwa onye nkuzi ha. Nke a kpata na obughi ihe itunanya na umuakwukwo na-enomi asusu obula onye nkuzi ha na-asu n'agbanyeghi ma o bu olundi ya ma o bu Igbo izugbe ka o na-asu.

Nchikota

N'onunu na osusu ka ihe gbasara omumu asusu na-amalite. N'ih ya, o bu asusu umuaka na-anu na nti ha ka ha na-agbakwa mb o isu mgbe ha malitere ikwu okwu. Olu asusu ndi no ha nso ji asu asusu ah u ka ha na-enomikwa. Ihe a choputara n'oru a gosiri na umuaka inwe olu asusu di iche iche a na-asu na gburugburu ha nwere ike ibutere ha ntigheriana n'imuta Igbo izugbe, nke bu olu asusu a na-abatara maka nkuzi na omumu asusu Igbo n'okwa mmata. Nke a ga-eme na ha agaghi na-emecha nke oma n'ih omumu asusu Igbo maka na ha ga na-agba egwu a gwara ogwa, n'udi iwebata olundi di iche iche ma n'osusu ma n'odide Igbo izugbe n'uloakwukwo.

Aro

Site na nchoputa na mkparitauka e nwere na nchocha a, aro ndi a ka a tury:

1. Ndi nne na nna ga-agba mb o ih u na obughi naani olundi ka ha ji azulite umuaka ha. Ha ga-eme ka umuaka ndi a na-eji ma Igbo izugbe ekwurita okwu malite oge ha ka di obere. Nchoputa gosiri na umuaka nwere ike imu na isu olu asusu abuo maobu karia oge ha ka na-etolite etolite.
2. O di mkpa na ndi nkuzi asusu Igbo ga-agbalisike hu na ha mutara olu Igbo izugbe nke oma ma jiri ya na-akuzi ihe na-ewebataghi olundi.
3. Ndi nkuzi asusu Igbo ga na-achikobara umuakwukwo ha asompi maka osusu na odide Igbo izugbe.

Nraka

- Agbo, G. O. & Onu, A. E. (2019). Oghatauhie n'iji asusu Igbo agbasa ozi n'ulo mgbasa ozi di na steeti Enugu. Unpublished M.Ed Desertation, Department of Arts Education, Faculty of Education, UNN.
- Bandura, A. (1925). Social learning theory. Eaglewood Cliff N. J. : Prentice Hall.
- Eze, J.N. (2019). Admire komputa, mmasi na mmetadebe umuakwukwo n'utoasusu Igbo na sekondiri ukwu nke Steeti Ebonyi. Unpublished Ph.D Thesis. Department of Arts Education, Faculty of Education, UNN.
- Ezema, H. U. (2011). Origin of the Igbo: A treatise. Nsukka: Great AP Express Publishers.
- Ezema, C. A., Chineke, S. O. & Ude, F. U. (2021). Mmetuta olundi na mmata nke oma umu akwukwo sekondiri n'ule asusu Igbo na zonu mmata Nsuka. *Igboscholars International Journal of Igbo Scholars Forum, Nigeria*, 14 (1), 138-152.
- Liu, T. (2021). The influence of dialect environment on second language acquisition and countermeasures. *Curriculum Teaching and Methodology*, 4, 32-46. Retrieved 05/02/2025 from <http://dx.doi.org/10.23977/curtm.2021.040307>.
- Ngosi, M. C. (2010). Nchikota ihe omumu nke asusu Igbo maka ule sinio sekondiri. Nkpor: Optimal Press.

- Nworgu, B. G. (2018). Educational research: Basic issues & methodology. Nsukka: University Trust Publishers.
- Obi, G. C. & Okorie, G. I. (2002). *Nsogbu asuru Igbo asuru Oyibo n'ime uloakwukwo sekondiri*. Unpublished M.Ed. Desertation, Department of Linguistics, Igbo and Other Nigerian Languages, UNN.
- Ofili, N.D., Chukwu, A.O. & Anozie, C.C. (2021). *Linguistiki sayensi asusu II*. Enugwu: Computer Edge publishers.
- Onah, J. N., Odo, J. C. & Ugwoke, P. N. (2018). *Mmetuta ngwakorita asusu Igbo na Bekee n'omumu asusu Igbo n'uloakwukwo sekondiri ukwu n'okpuru ochichi Udenu, steeti Enugwu*. Unpublished M.Ed Desertation, Faculty of Education, UNN.
- Ude, F.U. (2016). *Mmetuta Akpomakpo olu Igbo waawa n'omumu utasusu Igbo Izugbe n'ogo sinio sekondiri di na Steeti Ebonyi na Enugwu*. Unpublished Ph.D Thesis, Department of Arts Education, Faculty of Education, UNN.
- Ude, F.U. & Umo, U.C. (2019). *Mmetuta fonim olu Igbo waawa na mkpoputa okwu Igbo Izugbe n'ogo sinio sekondiri di na Steeti Ebonyi na Enugwu*. *Ikenga International of Institute of African Studies*, UNN 20(1) 144-155.
- Ugwu, C. C. (2019). *Mmetuta onodu ezinaulo nwere na mmasi na mmeta nke oma umuakwukwo sinio sekondiri n'ule asusu Igbo na zonu mmuta Nsuka*. M.Ed Thesis, Faculty of Education, UNN.
- Skinner, B.F. (1957). *Verbal behaviour*. New York: Appletion.